

El pla educatiu de conducta: el segon nivell d'intervenció per al tractament de les conductes problemàtiques

Josep Font, Montse Castells

Resum: Els problemes de conducta, així com les dificultats d'aprenentatge que manifesten determinats alumnes, representen, en l'actualitat, un dels reptes més importants als quals s'enfronten els sistemes educatius. En un sistema educatiu progressivament inclusiu, és del tot necessari disposar de plantejaments i estratègies per fer front a les necessitats diverses dels alumnes, ja siguin acadèmiques o conductuals. L'objectiu d'aquest article és fer una presentació del que representa el pla educatiu de conducta (PEC) per al tractament de les conductes problemàtiques dins el marc del pla de suport conductual positiu escolar.

Descriptors: Conducta problemàtica. Suport conductual positiu. Programa educatiu de conducta.

Behavior Education Program: Secondary-tier Intervention for the Treatment of Behavior Problems

Abstract: The behavior problems as well as learning difficulties that show some pupils represent, in the present, one of the most important challenges that face the educational systems. In a progressively inclusive educational system, it is completely necessary to have approaches and strategies to face the diverse needs of the students, they are already academic or behavioral. The goal of this article is to make a presentation of the behavior education program (BEP), and what represents from the treatment of the problematic behaviors in the frame of the schoolwide positive behavior support.

Key words: Behavior problem. Positive behavior support. Behavior education program.

Introducció

Els problemes de conducta, així com les dificultats d'aprenentatge que manifesten determinats alumnes, representen, en l'actualitat, un dels reptes més importants als quals s'enfronten els sistemes educatius. Per causes diverses, en els últims anys s'observa un augment considerable d'aquestes dificultats i una preocupació creixent per part dels mestres i professors. En un moment en què les polítiques educatives tendeixen cap a sistemes més inclusius, és d'imperiosa necessitat disposar de plantejaments i estratègies per fer front a les necessitats diverses dels alumnes, especialment si aquestes posen en perill la participació i l'aprenentatge d'ells mateixos i dels altres.

En els últims anys, s'han desenvolupat noves perspectives per fer front a la diversitat (HAAGER, KLINGNER i VAUGHN, 2007). Aquests noves perspectives no estan interessades a determinar i avaluar les dificultats dels alumnes, sinó a definir essencialment el tipus d'ajuda que necessiten per progressar. En general, s'estableixen tres nivells d'ajuda que l'escola ha de proporcionar:

l'ajuda a tots els alumnes, l'ajuda addicional a determinats alumnes i l'ajuda substancial als alumnes de més risc; certament, una perspectiva innovadora que caldria impulsar per crear entorns educatius més comprensius i inclusius (GREENWOOD, KRATOCHVILL i CLEMENTS, 2008; LANE, ROBERTSON i MENZIES, 2009).

El suport conductual positiu (SCP) és un exemple concret d'aquest nou enfocament, que s'aplica al tractament de les conductes problemàtiques a l'escola (SAILOR, DUNLAP, SUGAI i HORNER, 2009). Sugai i col·l. (2000) el defineixen com «un terme general que es refereix a l'aplicació d'intervencions i sistemes conductuals positius per aconseguir canvis de conducta socialment importants» (p. 132). Dunlap i Carr (2007) comenten que és «una estratègia d'intervenció que es basa en les ciències de la conducta, i que centra el seu interès en la millora de la qualitat de vida individual i en la resolució de les conductes problemàtiques i altres problemes d'adaptació conductual» (p. 470). Es tracta, doncs, d'un sistema per comprendre les conductes problemàtiques i dissenyar intervencions comprensives que es corresponguin amb

les intencions de la persona i les característiques del seu entorn personal, social i cultural.

L'objectiu principal de l'SCP no és disminuir a curt termini les conductes problemàtiques, sinó crear canvis duradors que tinguin un fort impacte en la vida dels alumnes i en la cultura de les escoles. Per aquest motiu, és un enfocament essencialment educatiu, sistèmic, proactiu i basat en valors (PRECIADO i SUGAI, 2004). Es tracta, essencialment, que les escoles proposin canvis en el seu entorn que facilitin les conductes socialment desitjades i l'ensenyament d'habilitats alternatives. Aquesta relació entre els canvis de l'entorn i l'aprenentatge dels alumnes constitueix una de les perspectives singulars de l'SCP.

Quan s'aplica a tota l'escola, el que es proposa és definir un nombre petit d'expectatives, concretar com s'ensenyaran aquestes expectatives, establir sistemes de reconeixement de les conductes esperades, implementar conseqüències clares davant les infraccions i fer servir procediments d'avaluació adequats. En general, quan se segueixen aquests processos, un 80% de l'alumnat respon adequadament a les expectatives definides per tota l'escola.

Quan els alumnes no són sensibles a les intervencions pensades per a tothom, cal planificar una estratègia addicional. Normalment, aquest tipus d'intervenció va dirigida al 15% dels alumnes. Finalment, queda un 5% de l'alumnat que no respon a les intervencions anteriors i que requereix unes actuacions substancials a causa de la gravetat de les seves conductes.

Aquest article té com a objectiu fonamental fer una presentació del que representa el pla educatiu de conducta (PEC); és a dir, el tipus d'intervenció dirigida al 15% dels alumnes que mostren patrons de conductes que són problemàtiques però que no suposen un perill. Així mateix, es presentaran alguns exemples i, finalment, es comentarà la seva importància en el marc del pla de suport conductual a nivell d'escola.

El pla educatiu de conducta. Definició i característiques

Dins el contínuum d'estratègies que suposa el suport conductual positiu escolar, el pla educatiu de conducta és un exemple del segon nivell d'intervenció i suport. Aquest segon nivell d'intervenció juga un paper clau a l'hora de donar suport als alumnes amb risc de problemes d'aprenentatge i conducta i pot evitar la necessitat d'intervencions més intenses (HAWKEN, ADOLPHSON, MACLEOD i SCHUMANN, 2009).

Algunes de les característiques que el diferencien dels nivells primari i terciari són les següents: (a) es porta a terme una implementació semblant amb tots els alumnes, que suposa un esforç petit per al mestre; (b) està

sempre disponible i és d'accés ràpid; (c) es forma tot el professorat per fer una derivació correcta i una aplicació adequada; (d) és consistent amb les expectatives del centre; (e) es controla el progrés de forma continuada, i (f) sempre que és necessari, parteix d'una avaluació funcional.

El programa educatiu de conducta (PEC) va dirigit a aquells alumnes que mostren conductes problemàtiques persistents, però que no són perilloses (CRONE, HORNER i HAWKEN, 2004). Són els alumnes que no responen bé a les expectatives conductuals de tota l'escola.

Es basa en un sistema de control diari que proporciona *feedback* immediat a l'alumne sobre la seva conducta i que augmenta l'atenció positiva dels adults. A partir de les característiques de cada alumne, es defineixen de forma clara els objectius a assolir, i es proporciona *feedback* immediat i retardat per respondre a les expectatives conductuals. Una de les característiques crítiques del PEC és l'ús de dades per avaluar la seva eficàcia a l'hora de canviar la conducta de l'alumne. Es porta a terme un informe de progrés diari (IPD) que permet a l'equip coordinador de conducta prendre decisions setmanalment, ja sigui per continuar, modificar o retirar les intervencions del PEC.

El PEC el dirigeix un professional que, normalment, és un membre de l'equip coordinador de conducta del centre. Habitualment, es fa referència a aquesta persona com el coordinador de conducta de l'escola. La identificació d'un alumne de cara a valorar la seva entrada en el PEC es fa a través del mestre, de la família o per la demanda del mateix alumne. Quan es decideix que un alumne hi participi, s'elabora un acord entre l'alumne, la família i el coordinador del PEC, i es defineix un pla de suport. Tots els alumnes que participen en el PEC elegeixen fer-ho.

El PEC implica un cicle diari i setmanal. El cicle diari inclou els següents aspectes:

- L'alumne arriba a l'escola i es reuneix amb el coordinador del PEC. En aquesta reunió es recorda a l'alumne els seus objectius i se l'anima a aconseguir-los. A més, se li dóna l'informe de progrés diari (IPD).
- L'alumne manté l'IPD fins al final del dia i el dóna al mestre al començament del dia (a primària) o a cada període de classe (a secundària).
- L'alumne recupera l'IPD al final de cada classe o activitat i rep *feedback* del mestre en relació amb les conductes socials esperades.
- Al final del dia l'alumne torna l'IPD al coordinador del PEC, rep la informació corresponent i se n'emporta una còpia a casa.
- La família rep l'IPD, dóna mostres de reconeixement pel bon comportament i el signa per al coordinador del PEC.

Setmanalment, l'equip coordinador de conducta de l'escola té una reunió del PEC per revisar les dades de cada alumne i per ajustar les opcions de suport, sempre que sigui necessari.

Cal considerar que el programa educatiu de conducta té una bona fonamentació teòrica i empírica. En aquest sentit, el PEC es basa en tres «grans idees» de la recerca conductual:

- Els alumnes de risc es beneficien del següent: (a) expectatives definides amb claredat, (b) *feedback* freqüent, i (c) reforçament positiu, que és contingent amb els objectius que es proposen.
- La conducta problemàtica i l'èxit acadèmic tot sovint estan relacionats.
- El suport conductual comença amb el desenvolupament de relacions adult-alumne efectives.

Així mateix, en l'actualitat disposem d'algunes aplicacions del segon nivell d'intervenció per al tractament de les conductes problemàtiques i que estan basades en l'evidència.

Per exemple, Hawken i Horner (2003) avaluen els efectes del PEC en la conducta de quatre alumnes de primària. Les conductes problemàtiques d'aquests alumnes són les següents: parlar quan no toca, molestar els companys, llençar materials, no seguir les ordres i no acabar la feina. Els resultats de l'estudi mostren una disminució de les conductes problemàtiques, així com una millora de la participació dels alumnes en el treball de l'aula.

Hawken, MacLeod i Rawlings (2007) porten a terme un estudi basat en el PEC amb dotze alumnes de primària. L'objectiu del treball és examinar els efectes del PEC en el nombre de derivacions disciplinàries. Les conductes que presenten els alumnes es concreten en aquestes accions: parlar quan no toca, fer comentaris inapropiats, no acabar la feina i jugar amb els materials. Els resultats indiquen que el PEC és efectiu per a la majoria d'alumnes a l'hora de disminuir la conducta problemàtica. Tot i això, observen que, si es realitza una avaluació funcional abans de la intervenció, es millora l'eficàcia del PEC.

Todd, Campbell, Meyer i Horner (2008) estudien si hi ha una relació funcional entre l'aplicació del PEC i la reducció de les conductes problemàtiques. El programa s'aplica a quatre alumnes de primària. Els problemes que es treballen són aquests: parlar quan no toca, parlar amb els companys, no estar al lloc corresponent, no seguir les ordres, molestar els companys i interaccionar verbalment i físicament de forma negativa. Abans d'iniciar la intervenció, es porta a terme una avaluació funcional de la conducta. Els resultats indiquen una reducció significativa del nivell i de la variabilitat de les conductes problemàtiques.

McKintosh, Campbell, Carter i Dickey (2009) avaluen si hi ha relació entre la funció identificada pel mestre de la conducta problemàtica i els efectes del PEC en la freqüència d'aquesta conducta i de la conducta prosocial. Trenta-quatre són els alumnes que participen en aquest estudi. S'utilitza el FACTS (MARCH i col·l., 2000) per identificar la funció de la conducta problemàtica. Els resultats mostren efectes estadísticament significatius a favor d'aquelles intervencions basades en les hipòtesis funcionals; és a dir, hi ha millores substancials en la conducta problemàtica i social quan el PEC es basa en la funció identificada de la conducta.

Aquests exemples proporcionen base suficient per considerar el PEC una estratègia recomanable del segon nivell d'intervenció per al tractament de les conductes problemàtiques.

L'aplicació del PEC a primària i a secundària

A continuació s'exposen dos exemples d'aplicació del PEC. El primer és d'un alumne de primària i el segon és el que s'ha utilitzat amb un grup d'alumnes de secundària. Cal tenir clar que el procés d'elaboració del PEC implica un esforç coordinat de totes les persones que tenen relació amb l'alumne. Així mateix, exigeix el suport i el compromís de la família. Com també s'ha comentat, un PEC té un nivell més alt d'eficàcia si l'escola compta amb un pla de conducta. En qualsevol cas, cal assegurar un treball amb els mateixos alumnes, amb els professors implicats i amb les famílies.

Exemple PEC alumnes de primària

En Manel és un alumne de cinquè de primària. A partir de les observacions realitzades, s'identifiquen les següents conductes: no segueix les normes de classe, molesta els companys, deambula per la classe, mostra postures incorrectes, crida i parla de forma inadequada, no treballa sol. Així mateix, mostra poc interès pel treball i està desmotivats; diu que està cansat i té poques ganes de treballar.

Objectius:

Respectar les normes de la classe:

1. Treballar en silenci.
2. Estar assegut mentre dura la classe.

Puntuació:

2 punts per objectiu de conducta per hora de classe.
 Total: 16 punts.
 Ha d'aconseguir el 80% dels punts cada dia: 13 punts.

Recompensa:

Si cada dia aconsegueix els 13 punts, el divendres aconseguirà una recompensa (que haurà escollit el dilluns).

Qui fa l'acolliment / el comiat?

La mestra d'educació especial.

Lloc:

Biblioteca.

Informe de progrés diari (IPD)

Alumne:

Curs: 5è de primària

Mestra tutora o mestre tutor:

Objectius: He de respectar les normes de la classe:

1. Treballar en silenci.
2. Estar assegut mentre dura la classe.

Dia:	Respectar les normes de la classe					
	1. Treballar en silenci			2. Estar assegut		
De 9 a 10.30 h	2	1	0	2	1	0
D'11 a 12 h	2	1	0	2	1	0
De 15 a 16 h	2	1	0	2	1	0
De 16 a 17 h	2	1	0	2	1	0
Total punts						

Objectiu diari del PEC: 13/16 punts

Professional PEC

 (Signatura alumne)

Comentaris mestres:

De 9 a 10.30 h _____
 D'11 a 12 h _____
 De 15 a 16 h _____
 De 16 a 17 h _____

El següent és un exemple de PEC aplicat a un grup d'alumnes de secundària. A partir de les conductes observades, es va proposar un programa educatiu de conducta.

Exemple PEC alumnes de secundària

Els alumnes Joan, David, Manel, Josep i Lluís cursen 2n de secundària i presenten conductes molt disruptives a l'aula. Els resultats de l'observació realitzada en les diferents assignatures mostren els següents comportaments desadaptats: vocalitzacions inapropiades, moviments inadequats i una falta d'atenció continuada al llarg de la classe. La conducta d'aquests alumnes distorsiona molt el treball de la classe, interfereix en el propi aprenentatge i en el de la resta de companys.

Objectius:

1. Seure quiet a la cadira.
2. Parlar només amb el permís del professor o de la professora.
3. Realitzar el treball que es proposa a l'aula.
4. Presentar la feina i el control de deures.

Registre:

S'utilitzarà un registre amb la finalitat d'ajudar a autoregular el comportament dels alumnes. Després de cada classe, el professor ha de valorar si l'alumne ha assolit els objectius de conducta.

Puntuació:

El professor ha de marcar:

- 2 si l'alumne ha seguit les normes correctament.
- 1 si el professor ha hagut d'avisar l'alumne dues vegades.
- 0 si el professor ha hagut d'avisar l'alumne més de dues vegades.

Si un dia no s'ha de presentar el full de deures o els deures fets, es marcarà un 2 per tal de no penalitzar injustificadament.

Recompte al final del dia:

Es comptabilitza només la puntuació de les classes en què el professor ha valorat l'alumne, i sobre aquesta puntuació l'alumne ha d'aconseguir el 80%.

Recompensa:

Si cada dia de la setmana ha arribat al 80% dels punts, es retirarà de l'expedient de l'alumne un full d'incidències.

Per cada setmana que l'alumne obtingui la recompensa se li donarà un punt. Quan tingui x punts tindrà accés a una recompensa acordada prèviament amb els pares.

Qui fa l'acolliment / el comiat?

El cap d'estudis.

Lloc:

Despatx del cap d'estudis.

Informe de progrés diari (IPD)

Alumne:

Curs: 2n ESO

Mestra tutora o mestre tutor:

Objectius:

He de seguir les rutines d'aula i...

1. Seure quiet a la cadira.
2. Parlar només amb el permís del professor o de la professora.
3. Realitzar el treball que es proposa a l'aula.
4. Presentar la feina i el control de deures.

Setmana del al de09

De 9 a 10 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
De 10 a 11 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
D'11.30 a 12.30 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
De 12.30 a 13.30 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
De 15 a 16 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
De 16 a 17 h	1	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	2	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	3	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
	4	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0	2 - 1 - 0
Objectiu del PEC 80% dels punts	He aconseguit punts	He aconseguit punts	He aconseguit punts	He aconseguit punts	He aconseguit punts	
Signatura dels pares						
Per aconseguir l'objectiu de conducta, cada dia has de tenir un 80% dels punts del total de classes que tens valorades. Si arribes al 80%, encercla la puntuació del color que vulguis, sempre el mateix.						

Conclusions

En aquest article hem presentat una estratègia d'intervenció (el PEC) que va dirigida al 15% dels alumnes que mostren patrons de conductes que són problemàtiques, però que no representen un perill seriós. També hem comentat que aquesta estratègia representa el segon nivell d'intervenció dins el model del suport conductual positiu. Pensem que accions d'aquestes característiques són del tot necessàries davant la creixent manifestació de conductes problemàtiques en els centres educatius. Els següents punts són les conclusions que podem extreure del que hem exposat en aquest treball i resumeixen, al mateix temps, els punts centrals del programa educatiu de conducta:

1. El PEC funciona millor quan un centre té acordat i establert un pla de conducta o convivència pensat per a tots els alumnes i professors.
2. En l'elaboració i aplicació del PEC, és imprescindible comptar amb la presència de tots els professionals que tenen relació amb l'alumne. Una bona coordinació i un acord entre les persones implicades augmenten l'eficàcia i l'èxit d'una intervenció conductual.
3. La implicació dels pares suposa un component essencial i nou en el PEC. Aconseguir el seu acord i el seu compromís esdevé un component central d'aquesta estratègia.
4. El coordinador de conducta del centre pot exercir el paper de persona «facilitadora» en l'elaboració

i aplicació dels PEC. Al mateix temps, pot representar un referent significatiu per a determinats alumnes i per establir sistemes nous de comunicació i de relació.

5. Qualsevol intervenció dirigida als problemes de conducta d'un alumne ha de considerar, al mateix temps, la seva participació significativa en els diferents contextos de l'escola o del centre; és a dir, no és suficient una intervenció exclusiva en les conductes problemàtiques. Cal incidir, si és el cas, en la participació i en l'aprenentatge en les diferents àrees curriculars.
6. El PEC proporciona a l'escola una resposta proactiva i preventiva dels problemes de conducta.
7. Una de les característiques importants del PEC és que fomenta la comunicació entre els professors, millora el clima de l'escola, augmenta la consciència entre el professorat i ajuda a fer que aquests professors sentin que els donen suport.
8. El PEC és una bona estratègia per facilitar la coordinació amb les famílies i la seva implicació, així com per millorar la comunicació pares-fills.
9. Cal recollir dades de forma continuada per tal d'avaluar i valorar l'impacte del PEC en la conducta de l'alumne. És important que qualsevol decisió es recolzi en les dades recollides.
10. El PEC, com qualsevol intervenció dirigida als problemes de conducta, ha de ser sensible a les necessitats, als interessos i a les perspectives de l'alumne. Aquest, en definitiva, és l'objecte principal de la intervenció. Això significa que, en tot moment, cal obtenir l'opinió i l'acord de l'alumne i cal vetllar pel seu benestar personal.

Hauria de quedar clar que el suport conductual positiu i el PEC no són exclusivament una tecnologia. Suposen una manera concreta d'entendre la naturalesa de les conductes problemàtiques i quines són les millors estratègies per fer-hi front. Pensem que aquesta perspectiva posa l'èmfasi en un enfocament essencialment educatiu, sistèmic, ecològic, proactiu i positiu. El que interessa no és tant la classificació de les conductes problemàtiques que presenten els alumnes com els canvis que es promouen en els entorns escolars i els sistemes d'ajuda que es proporcionen per respondre a les necessitats conductuals de tots i cada un dels alumnes. Un enfocament essencialment educatiu en el tractament de les conductes problemàtiques no ha estat ni és una pràctica habitual. Pensem que el programa educatiu de conducta representa un bon exemple d'una nova manera d'entendre i tractar les conductes problemàtiques. Estem vivint un temps sense respostes i ens cal aprofundir en l'art de fer bones preguntes. Aquest enfocament per al tractament de les conductes problemàtiques respon a noves

preguntes que, en l'actualitat, ens formulem sobre allò que és significatiu que els alumnes aprenguin per esdevenir ciutadans competents, sensibles, responsables i creatius.

Referències bibliogràfiques

- CRONE, D.; HORNER, R.; HAWKEN, L. (2004). *Responding to problem behavior in schools. The Behavior education program*. Nova York: The Guilford Press.
- DUNLAP, G.; CARR, E. G. (2007). «Positive behavior support and developmental disabilities: a summary and analysis of research». Dins: S. L. ODOM, R. HORNER, M. SNELL, J. BLACHER (ed.). *Handbook of developmental disabilities*. Nova York: The Guilford Press.
- GREENWOOD, C. R.; KRATOCHVILL, T. R.; CLEMENTS, M. (2008). *Schoolwide prevention models. Lessons learned in elementary schools*. Nova York: The Guilford Press.
- HAAGER, D.; KLINGNER, J.; VAUGHN, S. (2007). *Evidence-based reading practices for response to intervention*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- HAWKEN, L. S.; ADOLPHSON, S. L.; MACLEOD, K. S.; SCHUMANN, J. (2009). «Secondary-tier interventions and supports». Dins: W. SAYLOR, G. DUNLAP, G. SUGAI, R. HORNER (ed.). *Handbook of positive behavior support*. Nova York: Springer, p. 395-420.
- HAWKEN, L. S.; HORNER, R. H. (2003). «Evaluation of a targeted intervention within a schoolwide system of behavior support». *Journal of Behavioral Education*, núm. 12 (2), p. 225-240.
- HAWKEN, L. S.; MACLEOD, K. S.; RAWLINGS, L. (2007). «Effects of the behavior education program (BEP) of office discipline referrals of elementary school students». *Journal of Positive Behavior Interventions*, núm. 9 (2), p. 94-101.
- HORNER, R.; SUGAI, G.; TODD, A.; LEWIS-PALMER, T. (2005). «Schoolwide positive behavior support». Dins: L. BAMBARA, L. KERN. *Individualized Supports for students with problem behavior*. Nova York: The Guilford Press.
- LANE, K. L.; ROBERTSON, J.; MENZIES, H. M. (2009). *Developing schoolwide programs to prevent and manage problem behaviors. A step-by-step approach*. Nova York: The Guilford Press.
- MARCH, R. E.; HORNER, R.; LEWIS-PALMER, T.; BROWN, D.; CRONE, D.; TODD, A. W. [et al.] (2000). *Functional assessment checklist for teachers and staff (FACTS)*. Eugene. OR: Educational and Community Supports.
- MCKINTOSH, K.; CAMPBELL, A. L.; CARTER, D. R.; DICKEY, C. R. (2009). «Differential effects of a tier two behavior intervention based on function of problem behavior». *Journal of Positive Behavior Interventions*, núm. 11 (2), p. 82-93.
- PRECIADO, J.; SUGAI, G. (2004). «Suport conductual positiu a nivell d'escola: una revisió de les seves caracterís-

- tiques crítiques». *Suports: Revista Catalana d'Educació Especial i Atenció a la Diversitat*, núm. 8 (2), p. 148-156.
- SAILOR, W.; DUNLAP, G.; SUGAI, G.; HORNER, R. (2009). *Handbook of positive behavior support*. New York: Springer.
- SUGAI, G.; HORNER, R. H.; DUNLAP, G.; HIENEMAN, M.; LEWIS, T. J.; NELSON, C. M.; SCOTT, T.; LIAUPSIN, C.; SAILOR, W.; TURNBULL, A. P.; TURNBULL, H. R.; WICKHAM, D.; WILCOX, B.; RUEF, M. (2000). «Applying positive behavior support and functional behavioral assessment in schools». *Journal of Positive Behavior Interventions*, vol. 2, núm. 3, p. 131-143.
- TODD, A. W.; CAMPBELL, A. L.; MEYER, G. G.; HORNER, R. H. (2008). «The effects of a targeted intervention to reduce problem behaviors. Elementary school implementations of check in-check out». *Journal of Positive Behavior Interventions*, núm. 10 (1), p. 46-55.

Josep Font és director del CPT l'Estel i professor associat de la Facultat d'Educació de la Universitat de Vic.

Montse Castells és responsable de l'Equip de Suport a l'Escolarització (ESE) del CPT l'Estel.
